

Андрій Шановал

ДІЯЛЬНІСТЬ В.М. ПЕРЕТЦА ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЕПІСТОЛЯРІЮ ВЧЕНОГО)

У статті на основі аналізу епістолярію історика літератури, мистецтвознавця, академіка Всеукраїнської академії наук В.М. Перетца, що зберігається у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, відображено діяльність вченого щодо збереження українських історико-культурних цінностей. Розкрито роль В.М. Перетца у поверненні з Росії в Україну її національних реліквій, зокрема унікальних збірок видатних колекціонерів В.О. Щавинського і П.П. Потоцького.

Ключові слова: В.М. Перетц, епістолярій, Всеукраїнська академія наук, історико-культурні цінності, колекційні збірки.

У 2015 р. виповнилося 145 років від дня народження Володимира Миколайовича Перетца (1870–1935) — історика літератури, мовознавця, мистецтвознавця, академіка Петербурзької (з 1914 р.) і Української академії наук (з 1919 р.). Учений відіграв значну роль у становленні українознавства та організації українського наукового життя на початку ХХ ст. Як професор Київського університету Святого Володимира (1903–1914) В.М. Перетц домагався створення кафедр української історії, літератури, мови, етнографії, звичаєвого права та виступав за скасування заборони української мови. Учений був дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка у Львові (з 1908 р.), головою філологічної секції Українського наукового товариства у Києві (з 1908 р.), брав діяльну участь у заснуванні в 1918 р. Української академії наук (з 1921 р. — Всеукраїнська академія наук; далі — ВУАН), створив і очолював Товариство дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді (з 1921 р.) та керував Комісією давнього українського письменства ВУАН (з 1927 р.).

Оскільки на сьогодні в українській історіографії відсутній повний життєпис В.М. Перетца, надзвичайно цінним джерелом для дослідження життя та творчості вченого є його епістолярна спадщина, яка поступово вводиться до наукового обігу [3; 4; 12; 13]. Її вивчення дає змогу реконструювати малодосліджені етапи діяльності В.М. Перетца, зокрема щодо збереження культурної спадщини України. Ця проблема лише побіжно висвітлена у публікаціях, присвячених аналізу епістолярію вченого [3; 12]. Тож у даній статті ми ставимо за мету відобразити діяльність В.М. Перетца, спрямовану на збереження та повернення до науково-культурних установ України пам'яток української історії та культури, які перебували в Росії. Джерелом

дослідження стали листи В.М. Перетца до літературознавця, академіка і віце-президента ВУАН Сергія Олександровича Єфремова (1876–1939) [5] та історика, сходознавця, академіка й неодмінного секретаря ВУАН Агатангела Юхимовича Кримського (1871–1942) [4].

З листів дізнаємося, що В.М. Перетц доклав чимало зусиль для організації перевезення до Києва великої колекції відомого мистецтвознавця В.О. Щавинського, який був дійсним членом Товариства дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді. Це товариство засновано з ініціативи В.М. Перетца у грудні 1921 р. і діяло під його керівництвом як складова частина Історично-філологічного відділу ВУАН. Воно стало справжнім осередком наукового і культурного життя українців у Ленінграді, його члени досліджували проблеми історії, літератури, мови, фольклору, етнології та мистецтва українського народу, розповсюджували знання з україністики серед широкої громадськості [13].

Василь Олександрович Щавинський (1868–1924), який народився на Київщині, у молоді роки брав діяльну участь в українському національному русі, за що був позбавлений права мешкати в Україні. У 1898 р. закінчив Політехнічний інститут у Цюриху, отримавши фах хіміка-технолога. Повернувшись до Росії, оселився у Петербурзі й з 1906 р. почав вивчати історію українського та європейського мистецтва і збирати твори мистецтва. 18 листопада 1918 р. В.О. Щавинський оформив заповіт, у якому свою колекцію, що складалася із шедеврів живопису та гравюри майстрів нідерландської, фламандської, амстердамської, дельфтської, французької, мадридської та інших шкіл і фотознімків картин, а також збірки старовинних порцеляни, фаянсу й скла, та велику бібліотеку з історії мистецтва й рідкісні книги з українознавства заповів передати до України.

У 1923 р. колекціонер подав до ВУАН заяву, у якій підтвердив своє рішення, висловлене у заповіті.

28 грудня 1924 р. В.О. Щавинський трагічно загинув від рук бандитів, а його дружина Оксана Олексіївна Щавинська, маючи намір здійснити волю чоловіка, вирішила передати всю колекцію та бібліотеку ВУАН. Вона звернулася до Товариства дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді та особисто до В.М. Перетця як академіка ВУАН з проханням допомогти їй доправити спадок В.О. Щавинського до Києва [8, 4].

16 січня 1925 р. відбулося засідання членів Товариства дослідників української історії, письменства і мови, на якому В.М. Перетц виголосив промову «Пам'яті В.О. Щавинського». Про ставлення В.М. Перетця до В.О. Щавинського знаходимо інформацію у листах Володимира Миколайовича до С.О. Єфремова, де В.О. Щавинського охарактеризовано як «чесну, щире, розумну людину» та українського патріота [7, 12 зв.]. В одному з листів В.М. Перетц згадував, що Василь Олександрович «часто говорив, що Київ — столиця України — мусить мати як можна більше таких речей, що належать до історії мистецтва, умисне збирав та мріяв, що коли-небудь він зо всіма своїми колекціями перебереться до Києва!» [8, 7]. В.М. Перетц також написав некролог В.О. Щавинського, який переслав до Києва М.С. Грушевському для публікації у часопису «Україна».

Багато зробив В.М. Перетц для збереження та популяризації наукової спадщини професора В.О. Щавинського, який був автором понад 20 статей про технологію давньоруського живопису та образотворчих робіт Т.Г. Шевченка. Володимир Миколайович разом із дійсним членом Товариства дослідників української історії, письменства і мови, мистецтвознавцем і художником С.П. Яремичем підготував довідку про наукову діяльність В.О. Щавинського, яку надіслав до ВУАН [8, 4 зв.]. Опікувався В.М. Перетц й неопублікованими працями В.О. Щавинського. Так, в одному з листів до А.Ю. Кримського він консультувався, чи можливо надрукувати у «Записках історично-філологічного відділу ВУАН» його велику працю (обсягом 20–22 аркуші друку) про фарби, рукопис якої залишився в Інституті археологічної технології, де викладав В.О. Щавинський [4, 135].

Щодо колекційних збірок В.О. Щавинського, то після його загибелі В.М. Перетц звернувся до керівників ВУАН, зокрема, її президента В.І. Липського, неодмінного секретаря А.Ю. Кримського і віце-президента С.О. Єфремова з проханням підтримати справу про передачу українській академії спадщини мистецтвознавця. Зокрема, у листі С.О. Єфремову від 2 січня 1925 р. В.М. Перетц писав: «Цю справу треба порушити

негайно, не відкладаючи ad Calendas graecas, бо вдову можуть викинути з помешкання: вона не може платити за 3 хатини, бо нічого не має... крім сердечного бажання виконати останню волю свого чоловіка — його обов'язок відносно до України» [6, 2 зв.].

Не чекаючи відповіді з Києва, В.М. Перетц за власний кошт розпочав упакувати речі зі збірок В.О. Щавинського для перевезення їх до України, що треба було зробити якнайскоріше, бо Ермітаж теж мав бажання «наложити лапу на решту колекції» [8, 6 зв.]. Річ у тому, що, хоча В.О. Щавинський і заповідав свою колекцію Україні, у 1918 р. значну її частину він змушений був передати на тимчасове збереження до Ермітажу. Після смерті Василя Олександровича співробітники Ермітажу планували доукомплектувати його колекційну збірку у музеї. Проте вже 10 лютого 1925 р. В.М. Перетц повідомляв листом С.О. Єфремова, що він відправив залізницею до Києва 39 ящиків колекції В.О. Щавинського та, на прохання українського вченого-антрополога А.З. Носова, ще 2 ящики з книгами для Кабінету антропології та етнології імені Ф. Вовка при ВУАН. В.М. Перетц також інформував, що сам А.З. Носов мав перевезти до Києва автопортрет Т.Г. Шевченка, віднайдений В.О. Щавинським [8, 3, 3 зв.].

Зібрання В.О. Щавинського, що благополучно дісталось Києва, спочатку зберігалось у Кабінеті українського мистецтва ВУАН, яким керував історик мистецтва, академік О.П. Новицький. Але невдовзі своє право на збірки Василя Олександровича, передусім книги з історії українського мистецтва у його колекції, висунув Музей мистецтв ВУАН, з чим не погоджувався О.П. Новицький. Щоб втихомирити війну між установами ВУАН, В.М. Перетц звернувся до А.Ю. Кримського з проханням вплинути на О.П. Новицького, аби той не загострював питання і надав Музею мистецтв ВУАН опис одержаних книг для роботи з ними вчених-мистецтвознавців [4, 134]. І вже наприкінці 1925 р. О.П. Новицький передав до Музею мистецтв ВУАН частину колекції В.О. Щавинського (14 ящиків). Утім, остаточно питання було закрито у 1928 р., коли музей отримав від Кабінету українського мистецтва ВУАН останні примірники бібліотеки В.О. Щавинського [2, 53]. Додамо, що у 1926 р. зусиллями заступника директора Музею мистецтв ВУАН С.О. Гілярова до України була перевезена й та частина колекції Василя Олександровича, що зберігалася в Ермітажі. Нині від колекції В.О. Щавинського залишилося 25 картин, які прикрашають експозицію Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків.

Клопотався В.М. Перетц й про призначення пенсії удові колекціонера. У своїх листах до очільників ВУАН він звертав увагу на те, що передавши Українській академії збірки чоловіка,

О.О. Щавинська залишилися «без жоднісіньких засобів до життя». На переконання В.М. Перетца, призначення пенсії Оксані Олексіївні стало б належною оцінкою й заслуг В.О. Щавинського, зважаючи на значимість наукових праць ученого, «його жертву (що коштує не менше, як 20–30 тисяч карбованців) та — його “неблагонадійність”, котра викинула його за кордон із вищої школи» [8, 14–15]. В.М. Перетц попереджав, що зволікання у вирішенні цього питання може відвернути колекціонерів та їхніх спадкоємців від бажання передавати свої збірки до ВУАН, а також створити негативний імідж Української академії, яка, на його думку, «повинна бути національним осередком, до котрого збігатимуться жертви культурних людей» [8, 17]. ВУАН звернулася до Управління науковим установами НКО УСРР (Укрголовнауки) з клопотанням щодо виплати О.О. Щавинській одноразової грошової допомоги в розмірі 500 карбованців та призначення їй пенсії найвищої категорії, яке так і не було задоволено.

Переймався В.М. Перетц й долею величезної колекції української старовини, яку зібрав ще один дійсний член Товариства дослідників української історії, письменства і мови, генерал від артилерії, військовий історик та мистецтвознавець Павло Платонович Потоцький (1857–1938), українець за походженням, який народився на Полтавщині. Перебуваючи на військовій службі, П.П. Потоцький водночас займався історичними дослідженнями, став одним із засновників Російського військово-історичного товариства та доклав багато зусиль для створення військових музеїв. У грудні 1917 р. П.П. Потоцький прийняв українське громадянство. Згодом мистецтвознавець взяв діяльну участь у роботі Товариства дослідників української історії, письменства і мови, на засіданнях якого виголосив низку доповідей («Українські вчені та діячі про М.О. Максимовича» (1923), «Часопис “Основа” та його фундатори» (1924), «Історична вага альбому літографій з пам’яток української старовини художника Сластьона» (1924), «Бібліотека Т.Г. Шевченка» (1925), «Буквар Т.Г. Шевченка» (1926) та ін.), що базувалися на матеріалах родинного архіву та колекції, яку він збирав понад сорок років.

Унікальна колекція П.П. Потоцького, яка містила бібліотеку, що нараховувала близько 15 тисяч томів, у тому числі рукописні книги XII ст., стародруки XVII ст., книги з бібліотеки Т.Г. Шевченка з його автографами та книги з автографами Г.Ф. Квітки-Основ’яненка, І.П. Котляревського, М.І. Костомарова, П.О. Куліша, Марка Вовчка та ін., рідкісні атласи, альбоми, картини, малюнки та гравюри, ікони, портрети гетьманів і військових діячів, універсали Б. Хмельницького, І. Брюховецького, І. Мазепи та інших гетьманів,

актові матеріали, листи, родинні архіви, збірки старовинних меблів, порцеляни, кришталю, зброї та коштовностей тощо, за задумом колекціонера, мала стати основою історико-побутового музею його імені на Полтавщині [1, 47].

У 1921 р. П.П. Потоцький, щоб уберегти колекцію від зазіхань російських державних установ і уникнути розпорошення зібрання, розпочав перемовини з представниками ВУАН про бажання подарувати всю свою колекцію Україні та перевезти її до Києва. В.М. Перетц підтримав рішення П.П. Потоцького і у своїх листах до А.Ю. Кримського рекомендував відшукати для Павла Платоновича посаду наукового співробітника ВУАН з можливістю доглядати і опрацьовувати його колекцію [4, 164].

Проте Укрголовнаука, до якої звернулася ВУАН з проханням посприяти у перевезенні збірки П.П. Потоцького з Ленінграда до Києва, мала намір придбати лише ті речі з колекції, які були пов’язані з Україною. Управління науковими установами НКО УСРР запропонувало В.М. Перетцу з’ясувати думку П.П. Потоцького щодо продажу частини його зібрання, а також зробити опис колекції, її наукову експертизу та комерційну оцінку [1, 75]. В.М. Перетц відмовився від пропозиції Укрголовнауки, назвавши її у листі до А.Ю. Кримського «безцеремонною», і додав, що у «Харкові краще не вести ніяких розмов, бо все їдне нічого не буде. Справа з Щавицьким і Потоцьким мені показала дуже ясно, що там хтять більше брати, ніж давати» [4, 135].

Листи свідчать, наскільки напружений був переговорний процес і як болісно переживав П.П. Потоцький за долю своєї колекції. 6 грудня 1925 р. В.М. Перетц писав А.Ю. Кримському: «Потоцький від усіх клопотів зовсім розклеївся. Пам’ятаємо, що він має 69 [років]; уся ця неприємна історія, листування з Харковом можуть дуже швидко положити кінець його життя. І хто знає, що тоді буде з його спадщиною...» [4, 135]. Зрештою договір між П.П. Потоцьким і Народним Комісаріатом Освіти УСРР було підписано 28 квітня 1926 р. Всю колекцію було привезено до Києва у липні 1927 р. та розміщено у чотирнадцяти кімнатах шостого корпусу Києво-Печерської лаври. На її базі організовано Музей України, яким завідував П.П. Потоцький.

Проте вже у 1934 р. договір було скасовано й П.П. Потоцького переведено на посаду простого співробітника музею. Невдовзі колекцію почали ділити між музейними установами. Павло Платонович мужньо боронив безцінне зібрання, але влітку 1938 р. його було заарештовано за надуманим звинуваченням у контрреволюційній діяльності. 27 серпня того ж року 81-річний мистецтвознавець після катувань помер у лікарні в’язниці, а його унікальна колекція була розпорошена і пограбована. Режим, який на той час

установився в Україні, не був зацікавлений у збереженні національних історико-культурних цінностей.

Але повернемося до В.М. Перетца, який сам був видатним колекціонером стародруків і рукописів, для придбання яких учений не шкодував ані зусиль, ані коштів. Стародруки і рукописи він відшукував в антикварних лавках і букіністичних крамницях, купував і обмінював їх у приватних осіб, які нерідко просто дарували пам'ятки писемності видатному науковцю. В.М. Перетцу вдалося зібрати одну з найбільших на той час приватних колекцій стародавніх рукописів, серед яких значна кількість мала українське походження, що було своєрідним відображенням інтересу вченого до України, її історії та культури [11, 349]. Як дослідник історії української літератури В.М. Перетц з особливою старанністю збирав все, що мало відношення до стародавньої писемності України, розраховуючи на те, що з часом його власні збірки «не оминуть Києва» [9, 9]. Однак нині українські рукописи літературного та історичного характеру, які віднайшов і зібрав академік ВУАН В.М. Перетц, зберігаються поза межами України, в Інституті російської літератури (Пушкінському Домі) Російської академії наук.

В.М. Перетц неодноразово звертався до керівників ВУАН з пропозиціями придбати пам'ятки української історії та культури для наукових установ України. Зокрема, у листі від 11 червня 1924 р. він пропонував С.О. Єфремову обміняти для бібліотеки ВУАН стародруки у академіка АН СРСР М.Н. Сперанського, який, як зазначав В.М. Перетц, був «дуже прихильний до українського культурного руху» [7, 2].

Інколи траплялися випадки, коли власники раритетів, у тому числі й українці, думали не про збереження культурних цінностей свого народу, а продавали їх, керуючись комерційними інтересами. Це викликало незрозуміння та осуд з боку В.М. Перетца. 9 березня 1925 р. у листі до С.О. Єфремова вчений наголосив, що не може «байдуже дивитись, як у Ленінграді різні особи розпродають українські стародруки XVI–XVIII вв.» та рукописи і попрохав прислати йому «мандат» для придбання культурних пам'яток для української академії. «Маючи такого доручення, — писав В.М. Перетц, — я міг би

використати його, щоб зробити деякий вплив на сумління наших ленінградських українців, що трохи часом забувають про свої громадські обов'язки — берегти своє для своєї наукової установи» [8, 8–9].

При нагоді та якщо дозволяли кошти В.М. Перетц скуповував в Росії для київських дослідників і наукових установ ВУАН й рукописи неукраїнського походження. Так, у 1926 р. він за рекомендацією академіка АН СРСР І.Ю. Крачковського придбав у Л. Савельєвої арабський та перський рукописи, маючи надію, що вони зацікавлять А.Ю. Кримського або будуть корисними для співробітників Інституту сходознавства ВУАН [4, 132; 8, 10]. Іншого разу, конкуруючи з Азіатським музеєм, Володимир Миколайович купив для А.Ю. Кримського рукописи поем перських письменників Чембі та Джамі [4, 192].

У листі від 2 липня 1927 р. В.М. Перетц рекомендував ВУАН придбати у колишнього народного, публіциста Миколи Григоровича Кулябка-Корецького (1846–1931) 76 листів, які надіслав йому український статистик, етнограф, фольклорист і громадський діяч Олександр Олександрович Русов (1847–1915). У листах йшлося про наукові праці О.О. Русова у галузі статистики, наводилися його вірші та біографічні дані, зокрема відомості про час перебування Олександра Олександровича у в'язниці у 1893 р., де він відбував покарання за нелегальне перевезення книг з Галичини до підросійської України. На думку В.М. Перетца, ці листи могли б стати у пригоді Комісії для дослідів над історією громадських течій ВУАН [10, 5, 5 зв.].

Отже, епістолярій В.М. Перетца містить важливу інформацію про діяльність видатного вченого, зокрема розкриває його наполегливу роботу щодо збереження українських історико-культурних цінностей. Очолюючи Товариство дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді, яке діяло як філіал ВУАН у Росії, В.М. Перетц відіграв значну роль у поверненні в Україну її національних реліквій, зокрема унікальних колекцій дійсних членів товариства В.О. Щавинського і П.П. Потоцького. Копітка діяльність В.М. Перетца щодо відшукування і описування пам'яток української писемності стала вагомим вкладом вченого у розвиток української науки і культури.

ДЖЕРЕЛА

1. Білокінь С.І. Музей України (Збірка П. Потоцького): дослідження, матеріали / С.І. Білокінь. — К., 2006. — 476 с.
2. Борис Т.П. Коллекция В.А. Щавинского в истории музейного дела Украины / Т.П. Борис // Вопросы музеологии. — 2015. — № 1. — С. 49–54.
3. Василюк О.Д. Листи В. Перетца до А. Кримського у фондах Інституту рукопису НБУВ / О.Д. Василюк // Східний світ. — 2010. — № 3. — С. 5–9.
4. Епістолярна спадщина Агатангела Кримського (1890–1941 рр.) : в 2 т. / редкол.: Л.В. Матвеева (гол. ред.) та ін. ; НАН України, Інститут сходознавства ім. А. Кримського. — К., 2005. — Т. 2: 1918–1941. — 358 с.
5. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ІА НБУВ). — Ф. 257. — Оп. 5. — Спр. 67–78.
6. ІА НБУВ. — Ф. 257. — Оп. 5. — Спр. 68. — 9 арк.
7. ІА НБУВ. — Ф. 257. — Оп. 5. — Спр. 73. — 13 арк.
8. ІА НБУВ. — Ф. 257. — Оп. 5. — Спр. 74. — 18 арк.
9. ІА НБУВ. — Ф. 257. — Оп. 5. — Спр. 75. — 10 арк.
10. ІА НБУВ. — Ф. 257. — Оп. 5. — Спр. 76. — 27 арк.
11. Сенік О.Н. Украинские рукописи в коллекции В.Н. Перетца / О.Н. Сенік // Вопросы истории русской средневековой литературы. — Л. : Наука, 1974. — 384 с.
12. Шаповал А.І. Листи В.М. Перетца до С.О. Єфремова у фондах Інституту архівознавства НБУВ / А.І. Шаповал // Бібліотека. Наука. Комунікація : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.) : в 2 ч. Ч. 2. — К., 2015. — С. 152–154.
13. Шаповал А.І. Епістолярій В.М. Перетца як джерело дослідження розвитку українознавства в Росії у 20-х рр. XX ст. / А.І. Шаповал // Шістнадцять джерелознавчі читання «Архівна наука і освіта в незалежній Україні» : матер. Всеукр. наук. конф., 24 лист. 2015 р., м. Київ. — К., 2015. — С. 109–111.

REFERENCES

1. Bilokin S.I. Muzei Ukrainy (Zbirka P. Pototskoho): doslidzhennia, materialy / S.I. Bilokin. — K., 2006. — 476 s.
2. Boris T.P. Kolleksiya V.A. Shchavinskogo v istorii muzeynogo dela Ukrainy / T.P. Boris // Voprosy muzeologii. — 2015. — № 1. — S. 49–54.
3. Vasyliuk O.D. Lysty V. Peretsa do A. Krymskoho u fondakh Instytutu rukopysu NBUV / O.D. Vasyliuk // Skhidnyi svit. — 2010. — № 3. — S. 5–9.
4. Epistoliarна spadshchyna Ahatanhela Krymskoho (1890–1941 rr.) : v 2 t. / redkol.: L.V. Matveieva (gol. red.) ta in. ; NAN Ukrainy, Instytut skhodoznastva im. A. Krymskoho. — K., 2005. — T. 2: 1918–1941. — 358 s.
5. Instytut arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho (IA NBUV). — F. 257. — Op. 5. — Spr. 67–78.
6. IA NBUV. — F. 257. — Op. 5. — Spr. 68. — 9 ark.
7. IA NBUV. — F. 257. — Op. 5. — Spr. 73. — 13 ark.
8. IA NBUV. — F. 257. — Op. 5. — Spr. 74. — 18 ark.
9. IA NBUV. — F. 257. — Op. 5. — Spr. 75. — 10 ark.
10. IA NBUV. — F. 257. — Op. 5. — Spr. 76. — 27 ark.
11. Senik O.N. Ukraynskiye rukopisi v kolektsii V.N. Peretsa / O.N. Senik // Voprosy istorii russkoy srednevekovoy literatury. — L. : Nauka, 1974. — 384 s.
12. Shapoval A.I. Lysty V.M. Peretsa do S.O. Yefremova u fondakh Instytutu arkhivoznavstva NBUV / A.I. Shapoval // Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia : mater. Mizhnar. nauk. konf. (Kyiv, 6–8 zhovt. 2015 r.) : v 2 ch. Ch. 2. — K., 2015. — S. 152–154.
13. Shapoval A.I. Epistolyarii V.M. Peretsa yak dzherelo doslidzhennia rozvytku ukrainoznavstva v Rosii u 20-x rr. XX st. / A.I. Shapoval // Shistnadtsiati dzhereloznavchi chytannia «Arkhivna nauka i osvita v nezalezhnii Ukraini» : mater. Vseukr. nauk. konf., 24 lyst. 2015 r., m. Kyiv. — K., 2015. — S. 109–111.

Андрей Шаповал

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В.Н. ПЕРЕТЦА ПО СОХРАНЕНИЮ
УКРАИНСКИХ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ
(ПО МАТЕРИАЛАМ ЭПИСТОЛЯРИЯ УЧЕНОГО)**

В статье на основе анализа эпистолярия историка литературы, искусствоведа, академика Всеукраинской академии наук В.Н. Перетца, который хранится в фондах Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского, отражена деятельность ученого по сохранению украинских историко-культурных ценностей. Раскрыта роль В.Н. Перетца в возвращении из России в Украину ее национальных реликвий, в частности уникальных собраний выдающихся коллекционеров В.А. Щавинского и П. П. Потоцкого.

Ключевые слова: В.Н. Перетц, эпистолярный, Всеукраинская академия наук, историко-культурные ценности, коллекционные собрания.

Andrii Shapoval

**V. PERETZ'S ACTIVITY IN PRESERVING UKRAINIAN HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE
(BASED ON SCIENTIST'S EPISTOLARY)**

In the article based on the analysis of the epistolary of the eminent literature historian, linguist, art critic, academician of the St. Petersburg as well as All-Ukrainian Academy of Sciences V. M. Peretz, the scientist's activity in preserving Ukrainian historical and cultural heritage is presented. The source of the study has become the correspondence, which is preserved in the collections of the Vernadsky National Library of Ukraine, between V. M. Peretz and literary critic, academician and vice-president of the Ukrainian Academy of Sciences S. O. Yefremov, and the historian, orientalist, academician and constant secretary of the Ukrainian Academy of Sciences A. Ye. Krymskyi. Here is also revealed the role of academician V. M. Peretz, who was one of the founders and chairman of the Society of Researchers of Ukrainian History, Literature and Language in Leningrad, in the return of the Ukrainian national relics from Russia to Ukraine. Special attention is paid to the V. M. Peretz's activity in organizing the transportation from Leningrad to Kiev of the unique collection of the well-known collector, art critic, and active member of the Society of Researchers of Ukrainian History, Literature and Language in Leningrad V. O. Shchavynskyi. The article also covers V. M. Peretz's activities on preservation and promotion of the scientific heritage by Professor V. O. Shchavynskyi, who was the author of scientific articles about the techniques of Taras Shevchenko's ancient Russian painting and graphic works. The publication shows the way V. M. Peretz participated in organizing the negotiations between the General of artillery, military historian, art critic, active member of the Society of Researchers of Ukrainian History, Literature and Language in Leningrad, P. P. Pototskyi, and the chairman of the Ukrainian Academy of Sciences and the Board of Scientific Institutions of the National Commissariat of Education of the Ukrainian RSR concerning the decision on the contract about the donation of the P. Pototskyi's collection to Ukraine. The article emphasizes V. M. Peretz's wish to create a positive image of the Ukrainian Academy of Sciences as the national center, which brings together researchers in Ukrainian history and collectors of national relics. Here is highlighted V. M. Peretz's activity in compiling the collection of the ancient books and manuscripts, most of which were of the Ukrainian origin, that proves special scientist's interest to Ukraine, its history and culture. Special attention is paid to the fact that V. M. Peretz sought out and purchased Ukrainian historical and literary manuscripts he required for his research aiming to further transmit them to scientific and cultural institutions of Ukraine. The article concludes that V. M. Peretz's painstaking work associated with searching and writing up the Ukrainian ancient books and manuscripts is a significant contribution of the scientist in the development of Ukrainian culture and science.

Key words: V. M. Peretz, epistolary, All-Ukrainian Academy of Sciences, historical and cultural heritage, collections.